

Valoarea istorico-literara a umanistilor

Gr.Ureche,M.Costin,I.Neculce si

Dim.Cantemir

Umanismul este un puternic curent cultural care se dezvolta in Europa secolelor XIV-XVI.Cunoscut sub numele de Renastere,Umanismul,redescopera valorile culturale ale antichitatii greco-latine.

In Romania,Umanismul,se manifesta prin efortul unor carturari de a prezenta informatii istorice intr-un text unitar.Printre cei mai valorosi carturari care reprezinta poporul roman in timpul Umanismului se numara cronucari ca:Grigore Ureche,Ion Neculce,Miron Costin,Dimitrie Cantemir si multi altii.

Adevarata istoriografie moldoveana incepe cu Grigore Ureche,fiu al unui Nestor Ureche,boier refugiat o vreme la Polonia(prilej pentru Grigore de a invata in scolile lesesti).Mare spatat sub Moise Movila,voinic al tarii de jos sub Vasile Lupu,u mai era in viata la 3 mai 1647 cand I se imparteava averea.

Cum Ureche n'ă scris cronică vremurilor sale (Letopisetul lui merge abea până la 1594,la a doua domnie a lui Aron Vodă) jindu-se de izvoade sarace,el e un cronicar în înțelesul larg al cuvântului,în felul boierului ce-si însemna pe scoarta unui ceaslov ivirea unei comete și a călugărului compilator.Tot ce se poate aștepta de la un astfel de scriitor este mireasma automatismului,harul cuvântului,care la Ureche sunt tari ca aluia.Dar găsești la el înțelepciune și aceea dsface de lucruri în duhul Bibliei,după care este răsplata și pedeapsa.Are sensul obiectivității și nu folosește stiri care nu"se tocmește",precum anuiește conceptual de tradiție,de vreme ce socotește că o nație fără istorie s-ar asemana "hiarelor și dobitoacelor celor mute și fără de minte".Este evolutionism de istorie ,în sensul biologic,admitând că orice nație(azi am zice civilizație)are o"inceputura "un"adios"și o

“scadere”.Adaugandu-se harul de a gandi prin simturi,de a imita prin sunete fosnitoare ,horaitoare,clinchetitoare lovirea, invalmasirea ,vechimea chear a faptelor.Frazele cad ca niste brocarturi grele sau in felii ca mierea.Vorbirea cronicarului e dulce si cruda,cuminte si plina de ascutisuri ironice.

Principala sa opera intitulata Letopisetul Tarii Moldovei sete precedata de o “predoslovie” in care autorul justifica necesitatea scrierii acesteia.Cronicarul a dorit ca urmasii sa cunoasca istoria predecesorilor el insusi reusind sa o scrie de la intemeierea Moldovei,in 1359,pana in 1594 pentru a fi capabili sa discearna intre faptele bune,pe care sa le urmeze,si cele rele ,de care sa se fereasca.Un popor fara o istorie cunoscuta si asumata isi uita traditiile si nu va sti sa ordoneze faptele viitorului.

Cronicarul a exclus fictiunea si neadevarul din opera lui ,punand pentru intaia oara problema responsabilitatii afirmatiilor sale.”Ca sa nu ma aflu scriitoriu de cuvinte desarte ,ce de departe...ci eu,precum am aflat ,asa am aratat”.El este primul istoric si om de cultura care a formulat cu claritate ideea unitatii de origine,de neam si de limba a tuturor romanilor.

Grigore Ureche a fost un mare admirator al domnitorului Stefa cel Mare ,caruia ia evocat personalitatea in numeroase capitole ale Letopisetului..sau.Ureche l-a descries precum un voievod ideal,care a mentinut suveranitatea Moldovei aproape o jumătate de secol.Cronica sa,care a pus bazele istoriografice nationale a avut o influenta majora asupra literaturii artistice din epocile ulterioare:creatia lui a devenit o sursa de inspiratie pentru Dimitrie Bolintineanu (Legende istorice).

Adevaratul dar al lui Ureche este insa portretul moral.Aici el creeaza,sintetizeaza,fiindca izvoadele nu-l dadeau nici un model.Ureche ná avut ragaz decat sa prefaca izvoadele.Daca ar fi dus cronica pana in vremea lui Vasile Lupu,prin domniile Moghilestilor,a lui Graziani si a celorlalti pre cari ii va descrie Miron Costin,cu toata experienta vietii si cu aceea vecinica scrutare morala,abea atunci cronica ar fi fost extraordinara.

Alta cultura avea Miron Costin,fiul postelnicului si mai tarziu hatmanului Alexandru Costin.Se nascuse in 1633 insa copilaria o petrecu in Polonia unde se refugiase parintele sau.Miron urmeaza la scoala lezuitilor.Mergerea la studii in Polonia era de traditie veche si la Universitatea din Cracovia ,intemeiata in 1400.Miron,care e un tanar invatat,stiindlatineste,leseste,avand notiuni de limba italiana,putadu-se probabil si ruseste,era nimerit ca sol.Lupu il trimite in 1653 la Cmenita,la starostele Pototki,sa ceara sprijin

inpotriva lui Gheorghe Stefan. Apoi al foloseste insusi Gheorghe Stefan, trimitandu-l in Muntenia. Sub Ghica Voda ,sub Stefanita al Lupului, sub Dabija ea parte la feluritele batalii. Este parcalab de Hotin si vel comis sub Dabija, paharnic sub Duca, vornic al tarii de sus sub Ilias, ramanand in aceasta demnitate pana sub Antonie Ruset.

Miron Costin

Desi mai invatat decat Ureche ,Miron nu dadea nici o cronica de erudit. Din tot ce ar fi putut compila pentru epoca de care se ocupa (1594-1661) n-a folosit la partea precedand nasterea lui cu mult mai mult decat "Hronograful Iesesc".

Miron are, si mai clare, o conceptie a istoriei si o politica. "Letopisetele... sa hie de invatatura"; "cu acele trecute vremi sa pricepem cele viitoare". I se cere cronicarului simtul obiectivitatii , al "direptatii". El, Costin, macar ca ar fi dator sa laude mai mult pe Stefan Gheorghe de la care a avut "multa mila", nu poate nesocoti meritele lui Vasile Lupu "de la carele multa urgie parintii nostri au petrecut"; "iara direptatea socotind, nu pociu scrie intr-un alt chip". Izvoarele nesustinite le respinge sprijinindu-se pe argumente convergente: istorice, filologice, arheologice, antropologice. Are notiunea cauzalitatii si pune evenimentele moldovene in cele

universale si circumvicine, facand cate un "curs" "ca sa se deslege mai bine lucrurile tarii noastre".

Darul de scriitor a lui Miron Costin nu se mai nutreste din concretetea individuala a cuvintelor. Aceleasi vechimi in lexic, puse acum in slujba unei mari stilistici, se sting. Miron observa sistematic, compune, si cea ce easa de sub pana lui, mult mai putin spontan, este rodul unei arte. El are lunga respiratie epica simtul sublim al destinului uman, mestesugul patetic de a se opri din cand in cand sa rasfle de greutatea faptelor si sa le contemple de sus.

De neamul Moldovenilor este o creatie istorica si patriotica, prin care se reafirma idea latinitatii limbii si a poporului nostru. Folosind surse de inspiratie antice, renescentiste si contemporane, Costin argumenteaza stiintific etnogeneza romanilor, continuindu-l pe Grigore Ureche. In limba polona, a redactat ctronica polona si poema polona, ambele cuprinzand istoria privita in paralele a Moldovei si a Munteniei. A fost preocupat si de evolutia in timp a Transilvaniei, scriind Istoria de Craia Ungareasca.

Fara a fi bine vazuta, familia urmatorului cronicar, Ioan Neculce, apartinea unei boerii solide. Tatal era Enachi Neculce zis vitiernicul iar mama Catrina Cantacuzino, astfel incat Catinca Bucioc, cumnata lui Vasile Lupu si sotie a lui Iordachi Cantacuzino, era moasa a cronicarului. Ioan se nascu prin 1672 (la 1732 avea "60 de ani").

Cand citesti cronica lui Niculce un nume iti navaleste numaidecat in minte: Creanga. Intradevar daca ne-am inchipui pe Creanga traind in veacul al XVIII-lea, el ar fi trebuit sa scrie ca Neculce, precum Neculce in epoca Eminesciana, nemaifiind acum boierii de carma si-ar fi scris istoria vietii lui. In Neculce se infaptuieste cu un veac inainte acel amestec de mica cultura de targovet si de intelepciune taraneasca. Bine inteles, Neculce este boier si chiar arata dispret pentru neamul "prost", dar sufletul lui e rural. Cu Creanga, el are impreuna ingenuitatea sireata, acel tic de a se socoti neghiob, crezandu-se totusi destept "asa socotesc eu cu firea mea aceasta proasta". Neculce isi incepe letopisetul ca si M. Costin, ca domnia lui Dabija 1661, adaugand pana atunci si "Oseama de cuvinte", adica de anecdote asupra vremurilor mai vechi. Isi duce insa naratiunea pana la domnia lui Ioan Mavrocordat (1743). De la domnia lui Constantin Duca, in care vreme tanar de tot era postelnic, este mai tot timpul martor ocular. Experienta, virsta inaintata, ii dau lui Neculce deslegarea limbii, tonul barfitor si moralizator. Cronicarul e intepator si cu un firesc Humor popular.

Neculce isi insoteste cugetarile de vaiete batranesti ce dau cronicii acel aer de vechime si inocenta. Astfel isi strange cronicarul mainile de-a lungul letopisetului, vaitandu-se si creandu-se pe sine ca tip al boierului cu jale de tara. Insa jalaniile lui nu vin din pura sentimentalitate patriotica. Neculce e barfitor, e rautacios cu batranii, incondietor bufon al lucrurilor asa ca pagina intreaaga e o comedie inalta alunecand de la reaua carcotire la patriarhala plangere.

La Neculce se descopera o tehnica incheiata a portretului in care intra cateva note tipice: o insusire sau o anomalie fizica, starea intelectului, predispozitii etice; o insusire sau o scadere morala, un tic, o manie, un obicei, totul dozat, ritmat si rotit in jurul unei virtuti sau diformitati substantiale. Portretul niculcian sta la mijloc intre caricatura si tablou. Si mai neted se arata talentul inascut al lui Neculce in fragmentele epice, in scurtele momente in care viata unui om e surprinsa in chiar desfasurarea ei.

Deasemenea, ca si alti carturari romani Neculce il surprinde pe Stefan cel Mare in oglinzile paralele ale legendelor istorice. Legende istorice apeleaza uneori in chip fantezist, pentru acelasi fel de explicatii, la evenimente si personaje reale.

Personalitatea enciclopedica, "inorogul alb" al gandirii romanesti, cum il considera Lucian Blaga, Dimitrie Cantemir (1673 si 1723) sa afirmat ca scriitor, istoric, geograf, filozof, teolog, lingvist, etnolog, folklorist si om politic. Era fiul cel mai mic al lui Constantin Cantemir, osten experimentat, care urcase in ierarhia rangurilor boieresti prin meritele personale, devenind domn al Moldovei la sfarsitul veacului al XVII-lea. Om simplu (de origine razaseasca), dar voevod patriot, el si-a aparat tara de atacurile concertate ale turcilor, tatarilor si ale Polonilor, educandu-si fii in acelasi spirit. Conform uzantelor vremii, mezinul familiei domnitoare a fost trimis la Constantinopol ca ostatic, traind multi ani in capitala imperiului otoman.

Tanarul Dimitrie a cunoscut in profunzime mediul musulman, invatand pe lainga limbile occidentale si cele orientale (turca, persana si araba), adaugand, la instructia deja ampla, si cunostinte de logica, medicina, stiintele naturii, astronomie si de muzica. Solid informat in variate domenii politolog, diplomat inascut, bezadeaua crestina a castigat increderea sultanului Ahmed al III-lea, de la care a obtinut favoarea da a consulta documentele istoriei imperiale, pe care le-a uzitata in realizarea celebrei opere "Cresterea si descresterea Curtii otomane", ramasa si astazi o lucrare de referinta in bibliografia de specialitate. In 1710, Poarta Otomana l-

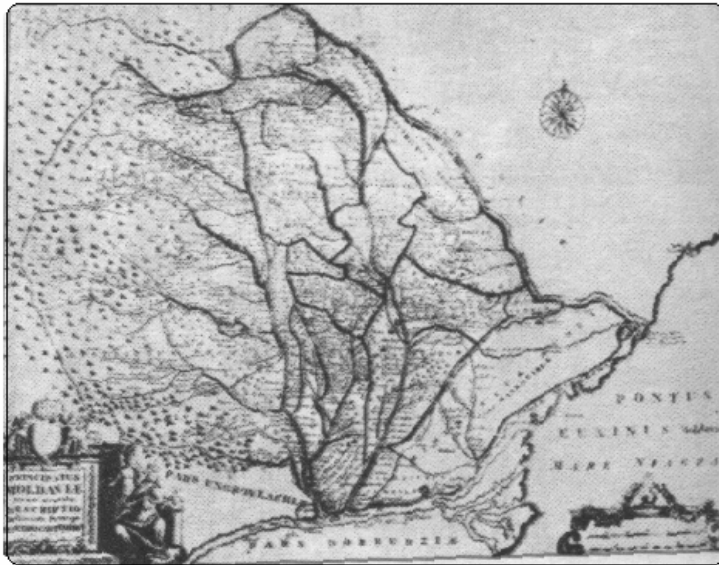
a incredintat domnia Moldovei, in speranta ca ii va fi supus credincios dupa atatia ani petrecuti in Turcia. Domnia sa a durat, insa, numai 8 luni de zile pana la batalia de la Stanilesti, din 1711.

Dimitrie Cantemir

Adevarat patriot ca si tatal sau, Dimitrie Cantemir a dorit sa-si elebereze tara intuind decaderea iminenta a fortei militare otomane. Cu ajutorul marelui sau hatman omul politic si cronicarul Ion Neculce, el a intentoinat scoaterea Moldovei de sub influenta turceasca si apropierea ei de Rusia, noua putere europeana. Infrangerea de la Stanilesti unde fusese aliat cu Petru cel Mare, a insemnat nu numai incheierea carierei saler politice, dar si inceputul domniilor fanariote in tarile romane.

Aflat de atunci in exil, si-a dedicat viata studiilor umaniste si redactarii principalelor sale opere istorico-literare. In 1714 a fost ales membru al academiei din Berlin ca recunoastere a spiritului sau progresist si a calitatii de cel mai bun specialist in problemele de orientalistica.

Harta intocmita de Dimitrie Cantemir pentru Descrierea Moldovei

Creatia sa este diversa ,de la studiile de logica la literaturi de fictiune.Un loc important ocupa in opera lui Cantemir Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor,lucrare redactata intre 1719-1722.Este ultima lui scriere si cea mai erudite,unde trateaza critic si sistematic istoria romanilor de la originile sale,privind cronologic evenimentele si dispunand informatia in jurul temei centrale,aceea a continuitatii existentei poporului nostru in Dacia.Cantemir este un spirit continuator,preluand afirmatiile cronicarilor moldoveni,dar exagerand in sustinerea originii pur latine a neamului romanesc.Idee regasita apoi in operele istoricilor Scolii Ardelene.Hronicul vechimei...reprezinta o sinteza intre traditia cronicareasca in limba romana si rigorile istoriografiei europene la nivelul vremii sale.Superioritatea conceptiei istorice a lui Cantemir se vadeste in disocierea de predecesori care explicau simplist fenomenele petrecute gratie interventei vointei divine,in timp ce el le interpreta prin analiza atenta a cauzalitatilor logice care le-au declansat:"nici un lucru fara pricina sa se faca nu se poate".Dimitrie Cantemir a sustinut originea romana a natiunii si a limbii noastre in spiritul ideilor Umanismului,pledand in favoarea afirmatiei sintetice ca"suntem urmasii unui popor care a creat o civilizatie si o cultura clasica".